

בענין החבורה של קרבן פסח

אברהם גארדימער

תנן (פסחים סא.): שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאים פסול לאוכליו ושלא לאוכליו למנויו ושלא למנויו למולים ולערלים לטמאים ולטהורים כשר. ותניא התם בבביתא: במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנויו... שלא לאוכליו מנא לן אמר קרא איש לפי אכלו תכוסו איתקש אוכלין למנוין.

ועי' ברש"י בזבחים (כג. ד"ה ואיתקש אוכלין למנוין): מה מנוין מעכבי אף אוכלין מעכבי; ע"כ. הא ס"ל לרש"י דמנוין ואוכלין הוו תרוויהו תנאי בשחיטת הפסח.

אולם עי' בדברי הרמב"ם (הל' ק"פ ב:ה): שחטו למי שיכול לאכול ולמי שאינו יכול לאכול כזית, למנויו ושלא למנויו, למולים ולערלים, לטהורים ולטמאים, כשר. שאלו הראוין לו אוכלין כהלכה **והאחרים כאילו לא חשב עליהם**. עכ"ל. בשלמא כששחטו למנויו ושלא למנויו שהקרבן כשר, כיון ששחטו גם למנויו, והאינן מנוין לא מעלין או מורידין, שהרי לא נכללו בחבורת הפסח. אמנם כששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו וכו', לפי פשוטות דברי הרמב"ם (שלכאורה לא תפס את פי' ר' יוחנן למה כשר - פסחים סב:), המינוי של האינן יכולים לאכול **נתבטל** בשעת שחיטה, וע"כ אינם מבני חבורת הפסח והוו כמאן דליתא, והיינו שכתב "והאחרים כאילו לא חשב עליהם". כלומר, שסובר הרמב"ם שיכולת והיתר לאכול את הפסח היינו **תנאי בחלות המינוי**, ולכן אלו הפסולים לאכילת הפסח לא נכללו ולא נקבעו בחבורה בשעת שחיטה. יוצא ששיטת הרמב"ם היא שאין דין מנוין ודין אוכלין שווין, אלא אוכלין הוי תנאי במנוין ומנוין הוי מעיקר דין שחיטת הפסח.

ונ' דמהאי טעמא שינה הרמב"ם את סדר הדינים והביא שחיטה שלא למנויו תחילה, דהא תנן (פסחים שם) שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאים פסול, אולם הפך הרמב"ם את הסדר וכתב (הל' ק"פ שם) שחטו שלא למנויו, או למי שאין כל אחד מהן יכול לאכול כזית, או ששחטו לערלים או לטמאים, פסול. ע"כ. כיון דס"ל להרמב"ם דשחיטה שלא למנויו הוי עיקר החסרון והפסול, ויכולת לאכול את ק"פ הויא תנאי גרידא בחלות המינוי, הביא את דין מנוין תחילה, שהוא העיקר.

עפ"ז יוצא שלשיטת הרמב"ם, טעמא דשחטו שלא לאוכליו פסול היינו משום דבהכי **נמצא שנשחט שלא למנויו**, ששחיטה שלא למנויו היא עיקר הפסול, וכששחטו שלא לאוכליו הרי נתבטל המינוי שלהן.

עי' לקמן בהל' ק"פ (ג:ט): חמשה שנתערבו עורות פסחיהן ונמצאת יבולת בעור אחד מהן, כולם יצאו לבית השריפה. ואם נתערבו קודם זריקת דמן חייבין בפסח שני. נתערבו אחר זריקה פטורין מלעשות פסח שני, שאם הקריבו פסח שני נמצא זה שהקריב בראשון קרבן כשר מביא חולין לעזרה, ואם נמנו כולם על פסח אחד נמצא נשחט שלא למחוייב וזה כמי שנשחט שלא למנויו. ע"כ. אע"ג דלגירסא דידן בגמ' (פסחים פח:), "נמצא פסח נאכל שלא למנויו", ליכא לאקשוויי, יש שהקשו שדברי הרמב"ם "נמנו כולם על פסח אחד נמצא נשחט שלא למחוייב וזה כמי שנשחט שלא למנויו" לכאורה סותרים את דבריו לעיל (הל' ק"פ ב:ה) ע"פ דינא דמתני' (פסחים סא.), שחטו למנויו ושלא למנויו... כשר.

ונ' דליכא לאקשוויי, דבשחטו למנויו ושלא למנויו, האינן מנוין לא נכללו בחבורה והוו כמאן דליתא; מיהו הכא, בענין חמשה שנתערבו עורות פסחיהן אחר זריקה ונמנו כולם על פסח א', נכללו בחבורה אלו שפסחיהן הראשון ה' כשר. ושפיר אתו דברי הרמב"ם ע"פ הנתב' לעיל בשיטת' דטעמא דשחטו לאוכליו ושלא לאוכליו כשר היינו משום דבטל מנוי האינן יכולים לאכול, שהרי יכולת לאכול היינו תנאי בחלות המינוי; משא"כ בענין חמשה שנתערבו עורות פסחיהן אחר זריקה ונמנו כולם על פסח א', שאין לאלו שפסחיהן הראשון ה' כשר שום אי-יכולת או אי-היתר לאכול, ולכן שפיר ס"ל להרמב"ם שאין מנוין בטל וממילא שיש אנשים פסולים בחבורת הפסח בשעת שחיטה.

ע"י ברש"י בסוגיין (סב: ד"ה פסולו בגופו וד"ה אי אפשר לברר – וג"כ סב. ד"ה בהאי קרא פליגי), דמשמע דס"ל דאם יש בחבורת הפסח בשעת שחיטה גם מי שאינם יכולים לאכול, לא פסלי את החבורה, והפסח ייאכל ע"י היכולים לאכול שבה, וזהו הענין של שחטו לאוכליו ושלא לאוכליו וכו'. מיהו, פליג הרמב"ם וס"ל דא"א להיות בחבורה שום אנשים שאינם יכולים לאכול או פסולים, כמו שהובא לעיל בדברי הרמב"ם, "והאחרים כאילו לא חשב עליהם", וכמו שכתב נמי גבי חמשה שנתערבו עורות פסחיהן אחר זריקה ונמנו כולם על פסח א'. וצ"ב.

ונ"ל דפליגי רש"י והרמב"ם הכא כפי פלוגתתן דלעיל גבי פסול אינן מנויין. רש"י ס"ל דדין יכולין לאכול ודין מנויין הוו תנאים שווים בשחיטת הפסח, ובעינן תרווייהו, יכולין לאכול ומנויין, כדי להכשיר את השחיטה; לכן כל זמן שיש בחבורה שום אוכלין בשעת שחיטה, סגי, שהרי בזה נתקיים התנאי, והאינן אוכלין לא פסלי. מיהו, נתב' דס"ל להרמב"ם דדין מנויין הוי העיקר בשחיטת הפסח; לכן אם יש בחבורה בשעת שחיטה גם אינן יכולין לאכול, הפסח פסול, שהרי יש חסרון בעיקר דינו, שהוא המנויין לחבורה. דבר זה יתבאר לקמן בס"ד בהרבה יותר בירור ועומק.

תנן (שם ג.ג.): השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה, ואיתא התם בגמ': אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא החמץ לשוחט או לזורק או לאחד מבני החבורה ועד שיהא עמו בעזרה ר' יוחנן אמר אע"פ שאין עמו בעזרה. ע"כ. ע"ש ברש"י (ד"ה עד שיהא החמץ לשוחט), שכתב שאם יש חמץ לא מבני החבורה שכל בני החבורה עוברין, ומשמע דס"ל דחייבין מלקות, וכן פי' המהרש"א (שם: ד"ה הואיל). ופליגי התוס' (שם: ד"ה או לאחד מבני החבורה), וז"ל: אומר ר"י דלא מיחייב בעל החמץ אלא השוחט והזורק דלא תשחט אמר רחמנא ועוד איך יתחייב לרבי יוחנן הא לאו שאן בו מעשה הוא. אולם ע"י ברמב"ם (הל' ק"פ א:ה): השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה... אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר את האימורין, אם היה ברשות אחד מהן או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבתו הרי זה לוקה. ע"כ. וכ"כ בסה"מ (ל"ת קטו): שבעת שחיטת הפסח וזה בין הערביים לא יהיה ברשותו חמץ לא אצל הזורק ולא אצל המקטיר ולא אצל אחד מבני החבורה וכל מי שהיה אצלו חמץ מהם בעת ההיא לוקה.

ואיכא לאקשו"י כדהקשה הר"י, דכיון דגבי בני החבורה הוי לאו שא"ב מעשה, אמאי לקו?

ע"י בספר זרע אברהם (ו:ה) שתירץ את קושיא זו וביאר את מחל' הראשונים בענין מלקות, וז"ל: ונראה דתליא בחקירת האחרונים בהא דקיי"ל דשליחו של אדם כמותו אי אמרינן דהמעשה שעשה השליח מתייחסת להמשלח. או דהכוונה דשליחו של אדם כמותו היינו דהשליח נעשה כבעל דבר וגופו של השליח נעשה כגופו של המשלח אבל לא דהמשלח עשה מידי ורק דאמרינן דכל מה שעשה השליח הוי כמו שעשאו המשלח... ע"כ. אי נקטינן דס"ל לרש"י דלקו בני החבורה אע"ג דלא עשו מעשה, היינו כצד הראשון של החקירה בענין שליחות. אולם לשי' הרמב"ם, שכתב בפ"י שבן חבורה שיש לו חמץ בשעת שחיטת הפסח לוקה, נ' דלא צריכינן למימר הכי, ודתליא שיטתי' אמילתא אחרינא.

הנה נתב' דס"ל להרמב"ם דדין מנויין הוי מעיקר שחיטת ק"פ ולא תנאי גרידא ב'. כלומר, שסובר הרמב"ם שחבורת הפסח היא חלק מתהליך שחיטתו וחשיבא כשותפין בה. אם אין לפסח מנויין בשעת שחיטתו, חסר חלק עיקרי בשחיטה. להכי אתי שפיר פסק הרמב"ם שבן חבורה לוקה על חמצו בשעת שחיטת ק"פ, שהרי החבורה נחשבת כחלק של עשיית תהליך השחיטה, ולכן יש כאן גדר של לאו שיש בו מעשה בנוגע לחבורה.

ע"פ הנתב', מובן יתר היטב אמאי פליג הרמב"ם אשי' רש"י וס"ל להרמב"ם דמינוי של מי שאינו יכול לאכול נתבטל והחבורה יכולה לכלול רק אוכלים, דהא לפי שי' הרמב"ם, הוו המנויין כשותפין בתהליך השחיטה ולא רק תנאי בהכשר שחיטת ק"פ; להכי בע"כ הוו הפסולין לק"פ (מי שאינו יכול לאכול, טמא וכו') מעוכבין ומופקעין מלהיות שותפין בתהליך שחיטתו.

שי' הרמב"ם בדין מנויין בנוגע לאכילת הפסח צ"ב. תנן בזבחים (נו:): הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנויו. פי' רש"י שם ד"ה למנויו: שנמנו בדמי לקיחתו דכתיב לפי אכלו תכוסו. עכ"ל. מיהו, השמיט הרמב"ם את דין זה של אין הפסח נאכל אלא למנויו, ורק כתב (הל' ק"פ ב:א, עפ"י הגמ' בפסחים דף סא.): אין שוחטין את הפסח אלא למנויו; ע"כ. וכן בכל הל' ק"פ לא כתב הרמב"ם שמי שאינו ממונה לא יאכל את ק"פ. אלא הרי נ' דס"ל להרמב"ם שמי שאינו מנוי בחבורה אינו אסור באכילת הפסח (כמו שכתוב בשם הר"ש משאנץ על תו"כ). א"כ, מה תפקידה של החבורה בנוגע לאכילת ק"פ לשי' הרמב"ם?

תניא (פסחים פו.): על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות תלמוד לומר בבית אחד יאכל... דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהאוכל אוכל בשתי מקומות יכול יהא נאכל בשתי חבורות ת"ל בבית אחד יאכל. ואיתא התם בגמ': היו יושבין ונפרסה מחיצה ביניהם לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבורות אוכלין לדברי האומר אין הפסח נאכל בשתי חבורות אין אוכלין היו יושבין ונסתלקה מחיצה ביניהן לדברי האומר האוכל אוכל בשני מקומות אוכלין לדברי האומר אין האוכל אוכל בשני מקומות אין אוכלין; ועי' ברמב"ם (הל' ק"פ ט:ה): שתי חבורות שנפרצה מחיצה מביניהן אינן אוכלין. וכן אם היתה חבורה אחת ונעשית מחיצה ביניהן אינן אוכלין עד שתסתלק. שאין הפסח נאכל בשתי חבורות ואין נעקרין מחבורה לחבורה. עכ"ל. לפי הפשטות, דברי הרמב"ם הן לא כר' יהודה ולא כר' שמעון, וצ"ב. וקושיא נמי, שאמרה הגמ' שהאוכל אוכל או אינו אוכל בשתי מקומות, אולם כתב הרמב"ם שאין נעקרין מחבורה לחבורה. וע"ע בגמ' שם: יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות תלמוד לומר בבית אחד יאכל מכאן אמרו השמש שאכל כזית בצד התנור אי פקח הוא ממלא כריסו ממנו; ע"כ. מיהו, כתב הרמב"ם (הל' ק"פ שם הל' ד): כשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואחר כך אוכל מה שבפיו. שאסור לאכול בשתי חבורות. ע"כ. שינוי לשון זה של "מקומות" ל"חבורות" צ"ב.

עי' במתני' (פסחים שם): שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין והמיחם באמצע... ע"כ. פי' רש"י (שם) ד"ה שתי חבורות שהיו אוכלין: פסח אחד בבית אחד; וד"ה אלו הופכין את פניהם אילך: אינן צריכין להסב אלו כנגד אלו להיות נראין כחבורה אחת אלא רשאיין להפוך פניהם אלו אילך ואלו אילך ואפילו נראין כשתי חבורות לא אכפת לן כדילף בגמרא שהפסח נאכל אף בשתי בתים לשתי חבורות. עכ"ל. מיהו, כתב הרמב"ם (הל' ק"פ שם הל' ג): שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד צריכה כל חבורה מהן לעשות לה הקף... מפי השמועה למדו שצריך ליתן לו חוצה למקום אכילתו. ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין כדי שלא יראו מעורבבין. עכ"ל. שיטת הרמב"ם היא שאי אפשר לפסח א' להיאכל ע"י ב' חבורות, וע"כ פי' דמיירי מתני' בב' פסחים נפרדים ודחייב כל חבורה לעשות הקף לעצמה ולהפוך את פני'. (ומוכחא דס"ל להרמב"ם דקביעת מחיצה היא חלק ממצות אכילת הפסח – "מפי השמועה למדו שצריך ליתן לו חוצה למקום אכילתו" – ושאיכילת הפסח תוך מחיצתו, דהיינו במקום החבורה, היא ג"כ חלק ממצות אכילה [בנפרד מאי' הוצאתו החוצה], כמש"כ בסה"מ מ"ע נו: "היא שצונו לאכול כבש הפסח ליל חמשה עשר מניסן בתנאיו הנזכרים והוא שיהיה צלי ושייאכל בבית אחד ושייאכל עם מצה ומרור", וכן בהל' ק"פ ט:א, "כל אוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת. ואין מוציאין ממנו מן החבורה שייאכל בה.")

והנה כתב הרמב"ם בפיה"מ (פסחים ז:יב): קדשי קדשים אינן נאכילין אלא בעזרה בלבד וקדשים קלים בכל העיר והפסח בחבורתו בלבד... השלשה פרקים ר"ל העזרה והמדינה וחבורת הפסח והשם אמר ובשר בשדה טרפה וקבלנו כי ענין זה הכתוב שכל בשר שיצא חוץ למחיצתו שהיא בשדה והיא טרפה [או, שהיא בשדה חזר טרפה] וכאילו אמר ובשר שיצא לשדה טרפה היא; ע"כ. נ' שסובר הרמב"ם שישוד מחיצת הפסח הוא חבורתו, כל' שנוכחות החבורה בשעת אכילת הפסח קובעת את מחיצתו, ומחיצה זו

הקבועה מחמת החבורה היא כעין מחיצת העזרה ומחיצת העיר ממש לענין שאר קדשים. שי' הרמב"ם היא לכאורה ע"פ המכילתא דרשב"י (כב:ל): מנין לבשר קדשים שיצא חוץ לקלעים ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים ובשר פסח שיצא חוץ לחבורה שהן בלא תעשה ת"ל ובשר בשדה. ע"כ. ונ' דה"ט דס"ל להרמב"ם דא"א לפסח א' להיאכל בב' חבורות, כלו' שא"א לחבורה של שעת שחיטה להתחלק לכמה חבורות לאכילת הפסח, שלא כדברי ר' יהודה בגמ' (שם), משום שהבין הרמב"ם ע"פ המכילתא דרשב"י שלכל ק"פ וחבורתו יש רק מחיצה א', דומה לעזרה ולמדינה; לא שייך ולא אפשר לפסח א' להתחלק לכמה חבורות, כל א' עם מחיצתה, שהרי חבורת הפסח ומחיצתה דומה לעזרה ולעיר עם מחיצותיהן, ולעולם יש עזרה א' ועיר א' וכן צריך להיות בענין הפסח ומחיצתה. (וליא לאקשוני מדינא דהממנה אחרים עמו על חלקו ולא ידעו בהן בני החבורה ודינא דהי' אחד מהן גרגרן, שרשאין להוציא ונותנין לו חלקו ויאכל הוא בחבורתו [הל' ק"פ ב:טו], דהתם הוה מינוי שלא מדעת, כדמוכחא בגמ' [פסחים פט:]).

ונ' שדבר זה מבוסס על מהות דין החבורה. שי' הרמב"ם היא שאין מינוי לחבורה ענין של רשות או זכות לאכילת הפסח, כדנתב' לעיל, אלא אדרבא, חבורת הפסח היא חלות מיוחדת המכשירה את שחיטת הפסח בתורת שותפות בתהליך השחיטה; להכי לא שייכא חלוקת החבורה, שהרי החבורה היא חלות א' בשעת שחיטה על כת א', ואינה קבוצת אנשים יחידים בתורת נתינת רשות או הקנאת זכות אכילה בק"פ לכל א' מהן. החבורה היא **חטיבה א'** שאינה יכולה להתחלק, שקובעת בע"כ רק מחיצה א' לפסחה, כמו העזרה והעיר שהם ג"כ א' ולא יותר. מיהו כיון דס"ל לרש"י דמינוי לחבורה היא נתינת רשות והקנאת זכות לאנשים יחידים באכילת הפסח, שייכא חלוקת החבורה – ואשפר ג"כ להיות כשרים ופסולים יחד בחבורה לשיתתו, שהרי לכל א' ממנוייה הכשרים יש רשות וזכות פרטית לאכילה, ואין א' בחבורה פוסל את חברו, מפני שנתמנו כיחידים; ולכאורה היינו פ' של הפשט הראשון בדברי רש"י בדף סב: ד"ה אי אפשר לברר.

ע'י ברש"י בסוגיא של המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה (פסחים פה. ד"ה ואסור): דמחיצת פסח **מקום אכילתו** היא; ע"כ. והובא לעיל לש' הגמ' (שם פו. ושם): של האוכל אוכל או אינו אוכל בב' **מקומות**, ושהרמב"ם השתמש בל' **חבורות** תחת לש' מקומות. ואתי שפיר טפי להנתב', דהא כיון דס"ל להרמב"ם דאין מינוי לחבורה בנוגע לאכילת הפסח ענין של רשות או זכות אכילה, אלא אדרבא כל ענין החבורה בנוגע לאכילת הפסח הוא קביעת מחיצתו ודין אכילה בתוכה, נקט הרמב"ם שמחיצת הפסח ואיסור הוצאתו חוצה היינו מפאת **החבורה**, שהיא כל היסוד לאלו. מיהו כיון דס"ל לרש"י דמינוי לחבורה הוא רשות וזכות לאכילת הפסח, נמצא שהחבורה היא רק תנאי לאכילה, ולכן כשגזרה תורה שאין להוציא את בשר הפסח חוצה בשעת אכילה, הגדיר איסור זה בעיקר לפי **המקום** ולא לפי החבורה, שהרי החבורה היא רק תנאי לאכילה ואינה קובעת את מחיצת הפסח ודין אכילתו בתוכה. אמנם סובר הרמב"ם שכמו שתפקיד החבורה אצל שחיטה הוא הכשר הפסח ע"י דין שותפות בתהליך שחיטתו, ה"נ גבי אכילה, ס"ל להרמב"ם שתפקיד החבורה היא הכשר אכילת הפסח ע"י קביעת מחיצתה ואכילה בתוכה (ונתב' לעיל דקיי"ל להרמב"ם דקביעת מחיצת הפסח ואכילתו בתוכה היא חלק ממצות אכילת הפסח גופה). כל ענין החבורה הוא **הכשר הפסח**, בין בשחיטה בין באכילה, לשי' הרמב"ם. נמצא שלפי הרמב"ם, החבורה היא בעיקר דין **בחפצא של הפסח**, דהיינו הכשר הפסח בשחיטתו ואכילתו ע"י עשייתן בחבורה.